

לי בידך [שאתה חייב לי]!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי זמן, כי הזמן שקבענו הוא עד סוף היום, ואם כן, כל היום כולו — שלי וברשותי הוא!

בצהריים שלח לו שוב ההגמון: שגר לי או מים או מעות שיש לי בידך!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי שהות ביום.

במנחה (1146) שוב שלח לו ההגמון: שגר לי מים או מעות שיש לי בידך!

שלח לו נקדימון: עדיין יש לי שהות ביום.

לגלג עליו אותו הגמון. אמר בלבו: כל השנה כולה לא ירדו גשמים, ובדיוק עכשיו, כ-א ברגע האחרון, ירדו גשמים!?

מיד נכנס ההגמון לבית המרחץ בשמחה (1147).

ובעוד שהאדון נכנס בשמחתו לבית המרחץ, נקדימון נכנס (1148) לבית המקדש (1149) כשהוא עצוב.

נתעטף — ועמד בתפלה.

אמר לפניו [לפני הקדוש ברוך הוא]: רבונו של עולם! גלוי וידוע הדבר לפניך, שלא לכבודי עשיתי מה שעשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי. אלא לכבודך עשיתי, כדי שיהו מים מצויין לעולי רגלים הבאים לירושלים ולבית המקדש!

מיד נתקבלה תפילתו, נתקשרו שמים בעבים, וירדו גשמים, עד שנתמלאו שתים

ואילו הוא, יש לו מים למרחץ. ונקדימון השיב לו לאחר מכן כאיוולתו, כשאמר לו "תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך" שלמרות שלא היה תנאי כזה ביניהם, ללגלג עליו נתכוין.

1148. כתב העיון יעקב, שלא התפלל נקדימון מיד בבוקר, משום שאז לא היה ניכר שבשבילו ירדו הגשמים, אלא היה נראה שירדו בדרך הטבע. לכן התפלל רק בעת שהגיע קרוב לחיובו, שאז נראה וניכר שבשבילו הרעיש הקב"ה את עולמו. ואמר לו האדון שעדיין יש לו פתחון פה, כי אף שאינה טענה גמורה, שהרי אין נקרא לילה אלא בצאת הכוכבים, מכל מקום יש לי פתחון פה, ולעבור עליך שורת הדין, כי יד הגמון תקיפה, וידו על העליונה, לומר שאחר שקיעת החמה — לילה הוא.

1149. נכנס דווקא לבית המקדש, ששם עושים ישראל שמחה גדולה בניסוך המים, כשמחת בית השואבה בחג, לבטל את שמחת הגוי, שחשב

בשחרית ולא בלילה שקודם לכן, כי לפי דעת האומות, הלילה הולך אחר היום שעבר. והשיב לו נקדימון: כל היום שלי הוא, כי הוא סבר שקבעו עד ועד בכלל. והמוציא מחבירו — עליו הראיה. שוב שלח לו בצהרים, כי סבר שהיות והדבר אינו מוכרע, אם עד ועד בכלל או לא, יהא עד חצי היום בכלל, ומחצי היום — לא עד בכלל. והשיב לו: עדיין יש לי שהות. עיין שם.

1146. כתב הרש"ש, שמוכח מכאן שזמן מנחה אינו בכלל צהרים. ועיין מה שכתב הרש"ש במסכת ברכות [לא א].

ובגבורת ארי כתב, כי מה ששנינו כברייתא "בצהרים", היינו בזמן מנחה גדולה. דהיינו, משש שעות ומחצה. ומה ששנינו "במנחה", היינו זמן מנחה קטנה. מתשע שעות ולמעלה.

1147. כתב המהרש"א, שאפשר שעשה כן כדי ללגלג על נקדימון. שלישראל לא היו מים אפילו לשותות, עד שצריכים לשלם עליהם כסף כה רב,

עשרה מעינות מים — ועוד הותירו ועלו על גדותיהם.

בעוד שיצא אדון מבית המרחץ, נקדימון בן גוריון יצא מבית המקדש.

כשפגעו ההגמון ונקדימון זה בזה, אמר לו נקדימון להגמון בבדיחות: תן לי דמי מים יותר שיש לי בידך, שהרי נתמלאו המעינות יותר ממה שנתת לי!

אמר לו ההגמון: יודע אני, שלא הרעיש הקדוש ברוך הוא את עולמו, והוריד גשמים אלו אלא בשבילך.

אלא עדיין יש לי פתחון פה וטענה עליך, שעל ידה אוציא ממך את מעותיי (1150).

ומהי אותה טענה —

שכבר שקעה חמה, ועבר היום (1151). וגשמים שירדו — ברשותי ירדו [כלומר, היות ועבר היום ולא ירדו גשמים, עליך לשלם לי את ככרי הכסף, כפי שהתחייבת. ומה שירדו עכשיו גשמים ומילאו את הבורות, מים שלי הם]!

כיון ששמע כך, חזר ונכנס נקדימון לבית המקדש. נתעטף ועמד בתפלה, ואמר לפניו: רבונו של עולם! הודע [הוכח לכולם] שיש לך אהובים בעולמך! וכשם שעשית לנו נס בירידת הגשמים, גם כן עשה לנו עוד נס, כדי שלא תהיה להגמון כל טענה!

מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים, וחזרה וזרחה החמה, ונתברר שעדיין יום הוא (1152).

להיות מרויח מחמת המים. בן יהודע. עיין שם. 1150. דברי ההגמון תמוהים, שהרי הוא סותר את עצמו! מצד אחד הוא מודה שכל מה שנעשה — נעשה בשביל נקדימון. ומצד שני הוא טוען שעדיין הוא יכול להוציא ממנו מעותיו! וכתב המהרש"א, שכך אמר ההגמון: ודאי נתקבלה תפילתך שירדו הגשמים למלא הבורות. אבל לא באו ברשותך, מבעוד יום, אלא ברשותי, אחר ששקעה החמה, כדי שלא אפסיד את דמי המים שהלוייתך, ולטובתי גם כן ירדו, למלא בורות שלי. [ובתוספת ביאור, כנראה סבר ההגמון, שמגיעה לו טובת הנאה על כך שהלוה את מימיו לעולי הרגלים, ולכן, בשבילו הוריד הקב"ה גשמים דווקא לאחר שקיעת החמה, כדי שיקבל גם מים וגם כסף].

והקרן אורה כתב, שנתכוון האדון לומר, שירידת הגשמים היתה על דרך ההנהגה האמורה במדרש: אם הבן זוכה, הוא אוכל על שולחן אביו לבדו, והעבדים עומדים מנגד. אבל

כשפושע הבן ח"ו, נוטל האב חלק הבן ונותן לעבד, כדי להקניט את הבן. וזהו שאמר לו: יודע אני שירדו הגשמים בשבילכם. אבל אולי אדרבה, משנאתו אתכם לא ירדו בזמן, אלא לאחר מכן, כדי שיהיה הצער שלכם גדול! ולכן נכנס נקדימון וכו'. אמנם גם לאחר מכן אמר לו האדון: אילו לא נקדמה החמה, היה לי מקום שאוציא מעותי וכו'. כלומר, עדיין לא נעשה הנס בגדר האהבה בשלמות, שהרי אילו לא נכנסת שוב לבית המקדש, היה לי עדיין פתחון פה עליך.

1151. צריך ביאור, למה לא ענה לו נקדימון שעד צאת הכוכבים — יום הוא, כפי שמצינו במסכת ברכות [ב ב]?

ובספר מנחת פתים [ח"מ סימן ר"ז סי"ב] נוטה להוכיח מכאן, שזמן חיוב פרעון הוא עד השקיעה.

1152. לכאורה צריך לומר שבאמת לא שקעה

”בוני” היה שמו.

ולמה נקרא שמו נקדימון —

על שם שנקדרה חמה בעבורו (1155).

תנו רבנן: שלשה (1156) היו, שנקדמה

באותה שעה אמר לו הארון: אילו לא נקדרה (1153) [בְּקֶעָה (1154)] החמה דרך העננים, היה לי פתחון פה עליך שאוציא ממך מעותיי.

תנא: מתחילה לא נקדימון היה שמו, אלא

1153. כך היא הגירסא לפנינו. ויש גורסים “שנקדה” [כך היא הגירסא בעין יעקב]. וביאר הכותב, דהיינו שעמדה בנקודתה, ולא הלכה למקום שקיעתה.

והביא שם בשם חדושי חכם מעיר גרונדה, שיש מפרשים שזה ודאי לא יתכן שהעולם יתקיים אפילו שעה אחת בלא סיבוב הגלגל. כי הארץ כמו גרגיר באמצע כלי. וכל זמן שהכלי מתגלגל — הגרגיר עומד באמצעו באויר. וכשהכלי נח — הגרגיר נח עמו. ובודאי שהקדוש ברוך הוא לא שינה את הטבע שהעולם יעמוד בלא סיבוב הגלגל, שאין זה טבע הגלגל. אלא ודאי הכוונה שעמוד של האור עמד באמצע הרקיע, ונדמה היה שהוא השמש. ואף שסבב הגלגל והיה לילה, מכל מקום עמד אותו עמוד של אורה. אבל ודאי שהגלגל מסתובב תמיד, והארץ לעולם עומדת.

1154. מלשון “מקדר בהרים” [עירובין נח א]. וכן מצינו במסכת חולין [נז ב], ועיין ברש”י שם [ד”ה נקדרה].

1155. כך היא הגירסא לפנינו. אמנם הב”ח גורס “שעמדה”. ויש גורסים בדבריו “נקדמה”.

1156. התוספות במסכת עבודה זרה [כה א, ד”ה למשה] הקשו, למה אין הגמרא מחשיבה גם את יעקב עם אלו שנקדמה להם החמה, כפי שנאמר “ויזרח לו השמש”, וכן את חזקיה, שמצינו שחזרו מעלות השמש אחרונית בעבורו? ותירצו על פי הגמרא במסכת חולין [צא ב], שאצל יעקב היה הדבר תשלומין על כך

עדיין החמה, אלא שמחמת העבים נראה היה ששקעה, ועתה נתפזרו העבים, וזרחה החמה. שאם לא כן, מה הועיל שחזרה החמה וזרחה, סוף סוף כבר שקעה קודם, ונסתיים היום, וזכה ההגמון בככרי הכסף! עוד אפשר לומר, שאכן שקעה החמה, אבל לא היה הדבר מוכח, שהרי השמים היו מכוסים בעבים.

ואם כן, יש להבין, למה כשטען ההגמון ששקעה החמה, לא התווכח איתו נקדימון וטען שלא שקעה, ואז הדין היה עמו, שהרי המוציא מחבירו — עליו הראיה!

ואולי יש לומר, שאכן יכול היה נקדימון לטעון כך. אבל אז היה בינו לבין ההגמון דין ודברים, ואולי היו מגיעים משום כך לבית דין, ועדיין היה נשאר הדבר בספק. והוא לא היה רוצה בדבר, אלא שישתיים הדבר בשופי ובבירור, ובלי טרחה. וזהו מה שאמר כשנכנס לבית המקדש: “הודע שיש לך אהובים בעולמך”. והיינו, שביקש נקדימון מהקדוש ברוך הוא, הוכח נא כי אתה אוהב אותנו. והאובה דואג שהאהוב יצא זכאי באופן ברור ומוחלט, ובלא כל טירחה. וכעין זה כתב הבן יהודע, עיין שם.

אמנם יתכן גם לומר, שאכן שקעה החמה כטענת ההגמון, ועשה הקדוש ברוך הוא נס שחזרה חמה לאחוריה ונגלתה לעין כל. אלא שאם כן יש לדון, האם באופן כזה נקדימון צודק, כי בכך שהחמה זורחת שוב, נתבטלה שקיעתה למפרע, או שמא ההגמון צודק, כי סוף סוף שקעה חמה, ונסתיים היום. ואין להאריך כאן בזה, ועיין עוד בהערות להלן.

להם (1157) חמה בעבורן. ואלו הם:

משה,

יהושע,

ונקדימון בן גוריון (1158).

שואלת הגמרא: בשלמא נקדימון בן גוריון — גמרא (1159). קבלה היא בידינו שכך היה מעשה.

יהושע נמי [גם יהושע] - כתוב בפירוש בקרא, שעמדה ונעצרה בעבורו החמה. דכתיב [יהושע י'] כאשר נלחם יהושע

בחמשת המלכים שעלו על גבעון: "יודם השמש וירח עמד וגו'".

אלא משה — מנלן [מנין לנו] שנקדמה חמה בעבורו?

אמר רבי אלעזר: אתיא [דבר זה נלמד] בגזירה שוה "אחל" — "אחל" (1160).

כתיב הכא, גבי מלחמת משה בסיחון: "היום הזה אחל תת פחדך", וכתיב התם, גבי מלחמת יהושע: "היום הזה אחל גדלך".

ומגזירה שוה זו אנו למדים, מה יהושע — נקדמה לו חמה, כפי שמצינו בפירוש

לעצמם, משום שהיה זה בזכות עצמם, בלא סיוע זכות הציבור. גבורת ארי.

1158. הקשה הגבורת ארי, מה ענין נקדימון עם ענין משה ואהרן, הרי אצל משה ואהרן היתה עמידה ממש, בלי הליכה אנה ואנה, ואילו גבי נקדימון לא עמדה החמה כלל במקומה, אלא לאחר ששקעה, חזרה וזרחתה.

ותירץ, שצריך לומר שכשחזרה לאחוריה לא שבה ושקעה מיד, אלא שהתה קצת בעמידה במקום אחד, כדי שיראו כולם ולא יערערו. כי אם היתה שוקעת מיד, לא היתה זריחתה ניכרת, ועדיין היה פתחון פה לאדון.

אמנם המהרש"א [ד"ה הודע] כתב, שהנס היה שהשמש עמדה במקומה ולא שקעה בזמנה. ולולי הנס, היתה שוקעת קודם פיזור העננים, ולא היה הפיזור מועיל כלום. עיין שם.

1159. כך היא הגירסא לפנינו. אמנם רש"י גרס: "נקדימון בן גוריון — הא דאמרן". וגירסא זו מתיישבת יותר לכאורה.

1160. שכן דרך הכתובים, למד סתום מן

שהקדימה השמש לשקוע עבורו [ויפגע במקום וילך שם כי בא השמש]. וכן גבי חזקיה, היה זה תשלומין על אותו יום שנתקצר בימי אחז.

ובשם הר' אלחנן תירצו, שגבי חזקיה לא היה זה אלא אות בעלמא, שהרי לא עמדה השמש במקומה, אלא חזרה לאחוריה. והביאו שאף גבי קין מצינו בכראשית רבה: "וישם ה' לקין אות — מלמד שהעמיד לו גלגל חמה". וביאר שם המהר"ם, שכשהשמש עומדת במקומה — נס ופלא גדול הוא, שהרי העולם אינו מתקיים כי אם על ידי תנועות השמש. אבל כשהולך לאחוריו, אינו פלא גדול כל כך. וגבי חזקיה לא ביקש הקב"ה לעשות לו נס, אלא שנתן לו בזה אות וסימן שיעמוד מחליו. וכן גבי קין.

ובגבורת ארי תירץ, שאצל יעקב לא עמדה החמה כלל, אלא מיהרה ללכת במרוצה תחת הקרקע, שכן דרכה בלילה, עד שזרחה על הארץ קודם זמנה. ובאמת לא היתה עמידה כלל, ואף לא חזרת הגלגל, אלא הליכה כדרכה, אבל במרוצה.

1157. אף שהקדמת החמה היתה לצורך הכלל, ולא לצורך עצמם, נקטה הגמרא שנקדמה להם,

במקרא, אף משה — נקדמה לו חמה.

רבי שמואל בר נחמני אמר: אתיא נדבר זה נלמד] בגזירה שוה "תת" — "תת".

כתיב הכא, גבי מלחמת משה בסיחון: "אחל תת פחדך", וכתיב התם, גבי מלחמת יהושע: "ביום תת ה' את האמרי".

רבי יוחנן אמר: אין למדים דבר זה מגזירה שוה, אלא אתיא מגופיה דקרא [דבר זה נלמד מגופו של המקרא].

שנאמר בהמשך המקרא שהובא לעיל, "היום הזה אחל תת פחדך וגו'": "אשר ישמעון שמעך ורגזו וחלו מפניך".

אימתי רגזו וחלו (1161) העמים מפניך — בשעה שנקדמה לו חמה למשה.

שנינו במשנתנו: וכן עיר שלא ירדו עליה גשמים כו' דכתיב והמטרתי על עיר אחת ועל עיר אחת לא אמטיר.

אמר רב יהודה אמר רב: ושתייהן, בין העיר שירד עליה המטר, ובין העיר שלא ירד עליה — לקללה הן. כי בעיר שירד עליה רוב מטר, ריבוי הגשמים יקלקל את התבואה. ובעיר

שאין יורדין בה גשמים, אין התבואה גדלה.

והיות והבאנו פסוק שלמרות שמשמעותו הפשוטה היא שלעיר אחת תהיה ברכה, באמת גם היא לקללה —

מביאה הגמרא מקרא אחר, שמשמעותו הפשוטה היא לקללה, ובאמת — ברכה היא.

כתוב במגילת איכה: "היתה ירושלים לנדה ביניהם".

אמר רב יהודה אמר רב: מה שדימה הנביא את ירושלים לנדה — לברכה היא. ירושלים הרי היא כנדה. מה נדה, אף שהיא אסורה עתה — יש לה היתר לאחר זמן, אף ירושלים, למרות שעתה היא מאוסה — יש לה תקנה בעתיד (1162).

עוד כתוב במגילת איכה: "היתה כאלמנה".

אמר רב יהודה: מה שדימה הנביא את ירושלים לאלמנה — לברכה הוא. ירושלים כאלמנה היא. כלומר, היא כאשה הדומה לאלמנה — ולא אלמנה ממש.

אלא, הרי היא כאשה שהלך בעלה למדינת

המפורש ברמז בדיבור הדומה לחבירו. וגזירה שוה אחת מן שלש עשרה מדות שניתנו למשה מסיני. רש"י.

1161. "חלו" לשון פחד הוא. כמו "שמעו עמים ירגזון, חיל אחז ישבי פלשת" [שמות טו יד].

1162. בכך יהוידע כתב שאפשר לדמות הנדה לברכה בעוד ענין. שכשם שנדה, כשתעבר, פסיק דם הנדות, וכשתלד יתהפך הדם לחלב,

שהוא מאכל הולד. כך ישראל, כשמתעוררים בתשובה, והתעוררות זו היא כדמיון ההריון, אזי תפסק מהם טומאת החטא. וכשעושים מצוות ומעשים טובים, יתהפכו העוונות לזכויות, כמו הדם שהופך לחלב.

והענין שמואל מבאר את הדמיון, שהרי אמרו חז"ל שטעם איסור נדה, כדי לחבבה על בעלה כשעה ראשונה. וכשם שמתארכים ימי נדתה וטומאתה, כמו בטומאת לידה, כך יתארכו ימי טהרתה, ותשב על דם טוהר. ובדומה לכך,

היום, ודעתו לחזור עליה⁽¹¹⁶³⁾. שאמנם עתה היא כאלמנה, השרויה בלא בעל, אבל אינה כאלמנה ממש, כי סוף סוף יחזור בעלה בעתיד.

כך גם ירושלים, עתה אין השכינה שרויה בתוכה. אבל בעתיד — תחזור ותשרה בה.

כתוב בנבואת מלאכי, שאמר הקדוש ברוך הוא לישראל: "וגם אני נתתי אתכם נבזים ושפלים".

אמר רב יהודה: נבואה זו שנתנבא הנביא על ישראל, למרות שמשמעותה קללה — באמת לברכה היא.

ומה הברכה בכך —

דמשום שאנו, ישראל, בזויים ושפלים בעיני הנכרים, לא מוקמי מינן [אין הנכרים מעמידין מאיתנו, מעם ישראל] לא רישי נהרי [מוכסים], ולא גזיריפטי [סרדיוטין, שוטרים]⁽¹¹⁶⁴⁾.

כתוב בספר מלכים [מלכים א' פרק יד], בנבואת אחיה השילוני: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים".

אמר רב יהודה אמר רב: מה שדימה הנביא את ישראל לקנה, למרות שאמר "והכה ה' וגו'" — לברכה הוא⁽¹¹⁶⁵⁾.

דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: מאי דכתיב בספר משלי: "נאמנים פצעי אוהב ונעתרות⁽¹¹⁶⁶⁾ נשיקות שונא" [דהיינו, האוהב, אף שהוא פוצע, כוונתו לטובה. ואילו השונא, אף שהוא מנשק, כוונתו לרעה] —

טובה הקללה שקילל אחיה השילוני את ישראל [שזהו פצעי אוהב, שהרי אחיה — אהב את ישראל], שאמר להם: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים" —

יותר מברכה שברכין בלעם הרשע [שזהו נשיקות שונא, שהרי בלעם שנא את ישראל], שאמר להם: "כארזים עלי מים".

— ולא מיגרו בן. כלומר, שמשום כך אין הם מתגרים בנו.

והעיני שמואל ביאר, שמעלה היא לישראל כשהם שפלים, שעל ידי זה לא יתערבו בגויים. כאשר עינינו רואות בעו"ה בזמן הזה, שמי שהוא קצת חשוב בעיניהם, ויש לו איזה שררה מהמלכות, ישכח ה' עושהו, ויתערב בגויים וילמד ממעשיהם.

1165. בפשט הכתוב ביאר הרלב"ג: כאשר ינוד הקנה — אשר לרוב רכותו יתנווד במעט רוח, ויכה עצמו בדבר העומד אצלו.

1166. נעתרות לשון היפוך. עוד פירש רש"י, שהוא מלשון ריבוי ויתור. עיין שם.

בגלות הראשונה, שנמשכה רק שבעים שנה, גם גאולתם היתה לזמן קצר, וחזרה לימי הטומאה, ונתארכה הגלות. וכנגד זה, הגאולה העתידה תהיה גאולה נצחית, ותפטוק מלראות עוד דם טומאה. עיין שם מה שכתב עוד בזה.

1163. ביאר העיון יעקב, שכשם שאותה אשה מצפה בתוחלת ממושכה בכל יום שיבוא, ואינה יודעת מתי יבוא. כך גם אנחנו, איננו יודעים מתי קץ הפלאות. ואפילו הכי חכה לו בכל יום שיבוא.

1164. רבינו חננאל כתב: שאין מהן שרים למלחמה, ולהשתמש אותם לעבודת המלך. ורבינו גרשום כתב: דלא מוקמי מינן גזיריפטי

ועתה מבארת הגמרא את הדבר.

שנאמר: "כארוזים עלי מים" (1169).

ודמיון זה, למרות שנראה שהוא ברכה — לקללה הוא.

כי מה ארז זה אינו עומד במקום מים, ואין גזעו מחליף, ואין שרשיו מרובין, ואמנם אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו — אין מזיזות אותו ממקומו מחמת חוזקו. אבל, כיון שנשבה בו רוח דרומית, שהיא חזקה ביותר, היות ואין הארז גמיש, אלא חזק וקשה, עוקרתו הרוח ממקומו — והופכתו על פניו.

ולא עור, אלא עוד מעלה יש בקנה. שזכה קנה ליטול הימנו קולמוס (1170), ולכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים (1171).

תנו רבנן: לעולם יהא אדם רך כקנה

אחיה השילוני קללן [קלל את ישראל] בדמיון לקנה. שאמר להם לישראל: "והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה".

ודמיון זה, למרות שנראה שהוא לקללה — לברכה הוא.

כי מה קנה זה עומד במקום מים (1167), וגזעו מחליף, ושרשיו מרובין, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו — אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הולך ובא עמהן [עם הרוחות] מחמת גמישותו.

ולכן, ברגע שדממו הרוחות — עמד הקנה במקומו, ולא ניזוק כלל (1168).

אבל בלעם הרשע בירכן בדמיון לארז.

שכינה אמרה כן. בלעם אמר "כארוזים", ושכינה אמרה כנגדו "עלי מים". וכן, בלעם אמר "כנחלים", שפעמים שהם מתיבשים. והמלאך אמר כנגדו "נטיד", שאינם מתייבשים לעולם. וזהו מה שנאמר "ויהפוך ה' אלקיך לך את הקללה לברכה" — על ידי תשובת המלאך. רש"י.

1170. היינו, שאף אם לפעמים גם הקנה נעקר ממקומו, הוא זוכה במקום אחר, אף כשהוא תלוש ליטול ממנו קולמוס. כך גם ישראל, אף בגלותן, שנעקרו ממקומן, זוכין ללמוד תורה בגלות. מה שאין כן ארז, שברכן בלעם בו, כשנעקר אינו עומד לדבר המתקיים, רק לשריפה וכליון. מהרש"א [במסכת סנהדרין קו א].

1171. באבות דרבי נתן [פרק מ"א ד"ה מעשה ברבין מציינו כך: "ומה סופו של קנה זה, זכה ליטול הימנו קולמוס לכתוב ספר תורה. אבל

1167. ביאר העיון יעקב, דהיינו שיש לו עמידה וקיום לזמן רב אף שעומד במקום מים, ואינו נרקב. כך ישראל, אף שהם בגלות אצל הגויים שנקראים מים, בכל זאת מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה שאהב את ישראל. אבל בלעם ברכם בארז, שאין לו קיום ימים רבים במים, לפי שהוא נרקב על ידם.

1168. במדרש פנים אחרים על מגילת אסתר [פרשה ו'] מציינו: "השליך על הקנה [המן, הטיל גורל שהעץ שעליו יתלה את המן יהיה הקנה]. אמר לו הקדוש ברוך הוא: שוטה! נמשלו ישראל קנה, שהוא עומד במים והולך עם כל רוח ורוח, ואעפ"י שהמים קשים, הקנה עומדת במקומה. כך ישראל הולכין עם כל אומה ואומה, שנאמר כאשר ינוד הקנה במים, והוא במקומו עומד וכו'".

1169. באמת מה שנאמר "כארוזים — עלי מים".

בהנהגותיו עם בני אדם, ואל יהא קשה כארו.

עליו⁽¹¹⁷²⁾, מפני שלמד תורה הרבה.

הברייתא מביאה מעשה, שממנו מוכח עד כמה צריך האדם להזהר לנהוג ברכות קנה, ולא להיות קשה כארו.

נודמן לו בדרכו אדם אחד⁽¹¹⁷³⁾, שהיה כ-ב מכוער ביותר.

מעשה שבא רבי אלעזר ברבי שמעון ממגדל גדור [שם מקום] מבית רבו, לאחר שישב שם זמן רב ולמד תורה, והיה רכוב על חמור, ומטייל על שפת נהר כדי לשמוח וליהנות.

אמר לו אותו אדם לרבי אלעזר: שלום עליך רבי!

ולא החזיר לו רבי אלעזר שלום⁽¹¹⁷⁴⁾.

ושמח שמחה גדולה, והיתה דעתו גסה

ולא עוד, אלא שתחת זאת אמר לו: ריקה [לשון זלוזל הוא. כלומר: אדם ריק שכמך], כמה מכוער אותו האיש [כלפי אותו אדם

ארו אינו עומד במקומו, אלא כיון שנשב רוח דרומית — עוקרתו והופכתו על פניו. ומה סופו של ארו — באין עליו סתתין ומסתתין אותו, ומסככין ממנו בתיים, והשאר משליכים לאור.

שהיה נראה לו אותו אדם כאדם פחות, ובאותו מקום נוהגים היו שאין הקטן נותן שלום לגדול. ואם יתן, הרי הוא מבזה את הגדול. לכן, כשראה רבי אלעזר שהקדים לו שלום, הקפיד ודן אותו כגאה, שאין בו דרך ארץ. ולכן אמר לו "ריקה", לשון ריקנות, כדי שיוכן שאין טענתו על צורה חיצונית, אלא לפנימיות, שהוא ריק מתוכן, שאינו מתנהג בדרך ארץ!

1172. בפשטות הכוונה, שהיה גאה בכך שלמד תורה הרבה. אבל לכאורה אפשר עוד לבאר, שהכוונה כפי שמצינו בכמה מקומות לשון "לבו גס בה", וביאר רש"י [עירובין מז א, ובעוד מקומות]: רגיל בה ומכירה. ואף כאן, היתה דעתו גסה עליו, שהיה רגיל ובקי היטב בתורה שלמד.

ומכל מקום טעה רבי אלעזר, כי היות ואותו אדם היה מכוער ביותר בחיצוניותו, היתה משמעות דבריו על צורתו, ובוזה נעשה לו ביוש גדול, וגם נראה היה כמזלזל ביצירה ח"ו. עיין שם.

1173. רש"י מביא, שיש ספרים שכתוב בהם "נודמן לו אליהו זכור לטוב". והוא נתכוין להוכיחו שלא ירגיל בדבר. וכן כתבו גם התוספות.

והיעב"ץ כתב, שיש לדונו לכף זכות. שמאחר שהיה האיש מכוער ביותר, חשש רבי אלעזר שמא שד הוא, ואסור לתת שלום לשדים, כפי שמצינו במסכת מגילה ג א].

1174. לכאורה מעשה זה תמוה טובא! איך יתכן שביזה כך רבי אלעזר את אותו אדם, רק משום שהיה מכוער מאוד?

ואף שאחד משמותיו של הקדוש ברוך הוא "שלום", אין זה נחשב הזכרת שם שמים, ולכן לא שייך כאן מה שהגמרא אומרת שם, שמקובלנו שאין השדים מזכירים שם שמים לבטלה. וכך כותב גם החיד"א בספר פתח עינים [על מסכת ברכות ג א], שהזכרת "שלום" אינה נחשבת הזכרת שם שמים לבטלה.

וכתב הבן יהודע, שכשאמר רבי אלעזר "כמה מכוער אתה", ודאי לא התכוון לצורתו החיצונית, אלא להנהגת דרך ארץ שלו. והיינו,